ISSN: 2456-9194, Vol. IV, Issue. III, December 2020

ପ୍ରତ୍ୟୟ

(Journal of Odia Language, Culture and Science)

Peer-Reviewed Journal - Homepage: http://cphfs.in/research.php

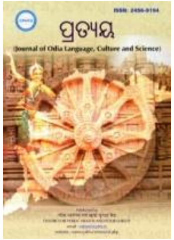

ହାଇପୋଥେସିସ୍/ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ (ନମୁନା: ରେବତୀ)

ଡକ୍ଟର ରବୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାସ

ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ, ଭାଷା ଭବନ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ

Email: rabindra21das@gmail.com

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର: ଏଇ ଗବେଷଣା ପତ୍ରଟିରେ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପଟିକୁ ନମୁନା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱକୁ ସରଳ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପଟି ୧୮୯୮ ମସିହାରେ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଏଇ ଗଳ୍ପଟିରେ ପାଟପୁର ଗ୍ରାମର କରଣ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାଙ୍କ ଦଶବରଷର ଝିଅ ରେବତୀ, ରେବତୀର ଜେଜୀମା, ଯୁବଶିକ୍ଷକ ବାସୁଦେବ, ଦୁଇଗୋଟି ଗାଈ ପ୍ରଭୃତି ଚରିତ୍ର ରହିଛନ୍ତି । ଗଳ୍ପର ଆରମ୍ଭରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘର ହସଖୁସିରେ ପୂରି ଉଠିଛି । ତେବେ ପାଟପୁର ଗ୍ରାମରେ ଯେତେବେଳେ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଯାଇଛି ଏବଂ ସେଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ବାସୁଦେବ ଯୋଗ ଦେଇ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରେବତୀ ପାଠ ପଢୁ ବୋଲି ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି,- ଠିକ୍ ସେଇ ଘଟଣାଠାରୁ ଗଳ୍ପର ମୋଡ଼ ବଦଳିଯାଇଛି । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ପାରମ୍ପରିକତାର ପ୍ରତିନିଧି ଜେଜୀମା ଟିରିଲା ଝିଅ ରେବତୀର ପାଠପଢ଼ାକୁ ଘୋର ବିରୋଧ କରିଛି । ତାହାରି ଭିତରେ ବାସୁ ଭାଇ ସହିତ ରେବତୀର ନୀରବ ପ୍ରେମ ସମ୍ପର୍କ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ରେବତୀ ଘର ଲୋକ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମତ ହୋଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ହଠାତ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାରରେ କଳାମେଘ ଘୋଟି ଆସିଛି । ପ୍ରଥମେ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ, ତାପରେ ରେବତୀର ମାଆ, ତାପରେ ବାସୁ ଭାଇ ଏବଂ ଗଳ୍ପର ଶେଷ ଭାଗରେ ରେବତୀ ଓ ଜେଜୀମା ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିବାର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବିୟୋଗାନ୍ତକତା ଏ ଗଳ୍ପଟିକୁ ଅନନ୍ତ କାରୁଣ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ପଥ କଢାଇନେଇଛି ।

ଧରାଯାଉ ଜଣେ ଗବେଷକ ବା ଆଲୋଚକ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କର ଏଇ ଗଳ୍ପଟିକୁ ପଢିଲା । ଏ ଗଳ୍ପରେ ଘଟିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଆନୁକ୍ରମିକ ଘଟଣାକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (step:1-make an observation) କଲା । ତାପରେ ସେଇ ଅନୁଭବୀ ପାଠକ/ ଗବେଷକ/ ବିଚାରକ ମନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଙ୍କିମାରିଲା(step:2- ask questions) । ଯଥା:

ପ୍ରଶ୍ନ-୧: ଗଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଜେ. ଏଚ୍. ଗୁର୍ଣ୍ଣିଂଙ୍କ କବିତାର ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ (But oft some shining April morn/Is darkened in an hour)ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା 'shining April morn' (ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାରର ମାନବୀୟ ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟର ଉଷାକାଳ) ହଠାତ୍ ଘନକୃଷ୍ଣ ଅନ୍ଧକାର ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଇ ଦୁଃଖଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା କ'ଣ ପାଇଁ ? ଏହା କ'ଣ ସେଇ ତଥାକଥିତ ଅଦୃଷ୍ଟ ଏବଂ ମାନବୀୟ ସଂଘର୍ଷର ଏକ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ତଥା ଭୟଙ୍କର କୁପରିଣାମ ?

ପ୍ରଶ୍ନ-୨: ତତ୍କାଳୀନ ଉପନିବେଶୀୟ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ଏତେ ମାତ୍ରାରେ ଉଦାସୀନ ଏବଂ ଅସଜଡ଼ା ହେଇପଡ଼ିବାର କାରଣ କ'ଣ ଥିଲା ?

ପ୍ରଶ୍ନ-୩: ରେବତୀ ପାଠ ପଢିବାରୁ ବାସୁଦେବଙ୍କ ସମେତ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା କ'ଣ ଏକ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସାଚ୍ଛନ୍ନ ପରିଣାମ ଥିଲା ନା ଆଉ କିଛି ?

ପ୍ରଶ୍ନ-୪: ନାରୀଶିକ୍ଷାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ଗାଳ୍ପିକଙ୍କର ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ଶେଷରେ ବିଫଳୀକୃତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ ହୋଇଗଲା କ'ଣ ପାଇଁ ?

ପ୍ରଶ୍ନ-୫: ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଟ୍ରାଜେଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇବାପାଇଁ ଏ ଧରଣର ପଦକ୍ଷେପ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାତବ୍ୟତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ତ ?

ଗବେଷକ ମନରେ ଅନେକ ସମସ୍ୟା, ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ । ସେ ଜାଣେନା କେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ସମସ୍ୟାକୁ ପାଥେୟ କରି ଏକ ତର୍କସିଦ୍ଧ ପରିସମାପ୍ତି ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବ। ତଥାପି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଜାରି ରହିଛି । ଅନୁସନ୍ଧାନ ଅବ୍ୟାହତ । ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଧରଣର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତଥା ଅନୁମାନସର୍ବସ୍ୱ ଆନ୍ତରିକ ସଂପୃକ୍ତିକୁ

ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ ବା ପରିକଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବା ଅନୁମିତିବାଦ (step :3-form a hypothesis)କୁହାଯାଏ । ଏବେ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପଟିକୁ ଏକ ନମୁନା ଭାବେ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ସାମଗ୍ରିକ ଅନୁଷଙ୍ଗକୁ ବିଶ୍ଲେଷଣ କରାଯାଉ ।

ସୂଚନାମୂଳକ ଶବ୍ଦ: ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପରିକଳ୍ପନା, ଗବେଷକର ବତୀଘର, ସମ୍ଭାବ୍ୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ, ଗବେଷଣା ପରୀକ୍ଷଣ ଆୟୁଧ, ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ସଂଜ୍ଞା, ସ୍ୱରୂପ, ପ୍ରକାରଭେଦ, ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣା, କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଆଭିମୁଖ୍ୟ।

ଉପକ୍ରମ:

ସମକାଳୀନ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଯେତେବେଳେ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ଏବଂ ବିଷୟ ସର୍ବେକ୍ଷଣର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ତରଭାବରେ 'ହାଇପୋଥେସିସ୍' ବା ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ଭୂମିକାକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଏ । ହାଇପୋଥେସିସ୍ ଶବ୍ଦରେ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦାଂଶ ରହିଛି । ଯଥା :-'ହାଇପୋ' (hypo) ଏବଂ ' ଥେସିସ୍' (thesis) । 'ହାଇପୋ'ର ଅର୍ଥ 'tentative' ବା 'subject to the verification'। ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ଯଥାର୍ଥତା ନିରୂପଣ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ, ତାହାକୁ 'ହାଇପୋ' କୁହାଯାଏ । 'ଥେସିସ୍'ର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'statement about solution of a problem' ବା ଏକ ସମସ୍ୟା(ଗବେଷଣା ବିଷୟ)ର ସମାଧାନ ସମ୍ପର୍କିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ । ମୋଟ ଉପରେ ଯଥାର୍ଥତାଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବା ସତ୍ୟଠାରୁ ନ୍ୟୁନତାଯୁକ୍ତ (less than thesis) ଅନୁଷଙ୍ଗକୁ 'hypo' କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଯଥାର୍ଥତାଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବା ସତ୍ୟକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ତାହାକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତଥା ସାଧାରଣୀକରଣତା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ 'Thesis' କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ ବାର୍ତ୍ତମାନିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟରୁ ଆହରିତ ଓ ସମସାମୟିକ ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ସଂଚାଳିତ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ହାଇପୋଥେସିସ୍ କୁହାଯାଏ । ଏହା ଗବେଷଣାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସ୍ତରରେ ଅଜ୍ଞାତ ଘଟଣାର ଜ୍ଞାତବ୍ୟତା ନିରୂପଣ ଓ ତଥ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନର ରୂପରେଖ ହିସାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଶୁଣା ତଥ୍ୟ ଆଧାରିତ ଆନୁମାନିକତା ବା ପରିକଳ୍ପନାକୁ ହୋଇ ପୋଥେସିସ୍ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିହେବ ।

ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ପରିଭାଷା, ପରିସର ଏବଂ ପ୍ରକୃତି: ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ ''Hupotithemi'' ରୁ ହାଇପୋଥେସିସ୍ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟୁପତ୍ତି ଲାଭ କରିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରଥମେ 'To put under' ବା 'to suppose'(ଅନ୍ଦାଜ) ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ମୂଳ ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନକୁ ହିଁ ସୂଚିତ କରୁଥିଲା । କେହି କେହି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱକୁ ଗବେଷଣାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତର ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ (Selection of a Problem) ପରେ ଏହି ହାଇପୋଥେସିସ୍ ଗବେଷକକୁ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରଗ ହେବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହଯୋଗ କରିଥାଏ ।

ଗବେଷକ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ପାଠ କରିସାରିବା ପରେ ତା' ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟାଶ୍ରୟୀ ପ୍ରଶ୍ନ ଜିଜ୍ଞାସା ସୃଷ୍ଟିକଲା । ଏହି ଜିଜ୍ଞାସା କୈନ୍ଦ୍ରିକ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରଶ୍ନଶୀଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ ହିଁ ପରିକଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ବିମର୍ଶ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି, ସେ ସବୁ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନୁମାନ ବିଶେଷ । ଯେତେବେଳେ ଗବେଷକ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ତଥା ତର୍କପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ନେଇ ସେଇ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ସମସ୍ୟା ସମୂହର ସମୀକ୍ଷାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରେ ସେତେବେଳେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କିଛି ନାକଚ (Reject Hypothesis) ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଆଉ କିଛି ଗୃହୀତ(accept hypothesis) ହୋଇଥାଏ। ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ଗୃହୀତ ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକ ସମୀକ୍ଷାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ ଯଥାର୍ଥତା ଲାଭକରି ସର୍ବଜନାଦୃତି ଅର୍ଜନ କରେ । ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ 'ଥେସିସ' ବା 'ଗବେଷଣାଲବ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ସମୀକ୍ଷାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟାୟନ' (step:4-conduct an experiment) ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷଣ ସ୍ତର କଥା ସୂଚିତ, ତହିଁରେ ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଉଭୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗବେଷଣା ସମୟରେ ଗବେଷକକୁ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ (variables) ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ବୋଧ ହୁଅନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଗବେଷଣା ସନ୍ଦର୍ଭଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଆଉ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ଅଯୌକ୍ତିକ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗବେଷଣା ସନ୍ଦର୍ଭଭୁକ୍ତ କରାଯାଏ ନାହିଁ । କେହି କେହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ, ପରିକଳ୍ପନା, ପରୀକ୍ଷଣ, ବିଶ୍ଲେଷଣ ଓ ଉପସଂହାର ସାହିତ୍ୟ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ କରି ପ୍ରଥମେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ; ତାପରେ ପରିକଳ୍ପନା ଗଠନ; ତାପରେ ଗବେଷଣାର ରୂପରେଖ ପ୍ରସ୍ତୁତି; ତାପରେ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟ ବିଶ୍ଲେଷଣ; ତାପରେ ମୂଲ୍ୟାୟନର ସ୍ତରାନୁକ୍ରମ ରହିଥାଏ ।

୧. ପରିକଳ୍ପନାର ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ :

ବିଭିନ୍ନ ସମାଲୋଚକ ପରିକଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସଂଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ସବୁକୁ ଆନୁକ୍ରମିକ ରୀତିରେ ନିମ୍ନରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ଯଥା:

➢ Ordinarily, when one talks about hypothesis, one simply means a mere assumption or some supposition to be proved or disproved. But for a researcher hypothesis is a formal question that he intends to resolve. Thus, a hypothesis may be defined as a proposition or set of propositions set forth as an explanation for the occurrence of some specified group of phenomena either asserted merely as a

provisional conjuncture to guide some investigation or accepted as highly probable in the light of established facts. (C R Kothari and Gaurav Garg).

➢ Any supposition which we make in order to endeavour to deduce conclusions (J S Mill)

➢ It is a tentative supposition or provisional guess which seems to explain the situation under observation. (J E Greighton)

➢ It is a tentative generalisation the validity of which remains to be tested. (Lundberg)

➢ A theory when stated as a testable proposition formally and clearly and subjected to empirical or experimental verification is known as hypothesis. (M Verma)

➢ A hypothesis is a conjectural statement of the relationship between two or more variables. (Kerlinger)

ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଇଂରାଜୀ ପରିଭାଷା ସମୂହରେ ପ୍ରାୟତଃ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀରେ କୁହାଯାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯଦି ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଏ, ତେବେ ତାହା ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ହେବ । ଯଥା :

୧. "ସାଧାରଣ ଭାବେ କହିଲେ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ କିମ୍ବା ପ୍ରମାଣଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା କିଛି ପରିକଳ୍ପନାକୁ ବା ଆନୁମାନିକତାକୁ ଆମେ ବୁଝିଥାଉ । ତେବେ ଜଣେ ଗବେଷକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ କହିଲେ ଗବେଷଣାଗତ ସାଧାରଣ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ସମାଧାନ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ସୂଚିତ କରିଥାଏ । ଅତଏବ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱକୁ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ବା ପ୍ରସ୍ତାବ ସମୂହ ରୂପରେ ପରିଭାଷିତ କରାଯାଇପାରେ, ଯାହା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣା ସମୂହ ଘଟିତ ହେବାଲାଗି ଏକ ସ୍ୱଷ୍ଟୀକରଣ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ; କିମ୍ବା କୌଣସି ଅନୁସନ୍ଧାନକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରିବା ଲାଗି ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସଂଯୋଜନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । କିମ୍ବା ପ୍ରସ୍ଥାପିତ ତଥ୍ୟାବଳୀର ପରିପ୍ରକାଶନ ଲାଗି ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନାଶୀଳ ଉପାଦାନ ଭାବେ ଏହାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦିଆଯାଇଥାଏ । "(କୋଠାରି ଏବଂ ଗର୍ଗ)

୨. କୌଣସି ଅନୁମାନ, ଯାହା ଆମକୁ ନିଷ୍କର୍ଷ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସଶୀଳ କରାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ କୁହାଯାଏ । (ମିଲ୍) ।

୩. ଏହା ଏକ ଅସ୍ଥାୟୀ ଅନୁମାନ ଯେଉଁଥିରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ପରିସ୍ଥିତିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ଭଳି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଇଥାଏ ।"(ଗ୍ରେଗଟନ)।

୪. "ଏହା ଏକ ସାମୟିକ ସାଧାରଣୀକରଣତା, ଯାହାର ବୈଧତା ପରୀକ୍ଷଣ ପାଇଁ କେବଳ ଅପେକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ ।" (ଲୁଣ୍ଡବର୍ଗ) ।

୫. "ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଔପଚାରିକ ଏବଂ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ଏକ ପରୀକ୍ଷା ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ଥାଏ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଭିଜ୍ଞତା ସାପେକ୍ଷତା କିମ୍ବା ପରୀକ୍ଷଣଧର୍ମୀ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସଂଚାଳିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ କୁହାଯାଏ।" (ବର୍ମା) ।

୬. "ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନ ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ଆନୁମାନିକ କଥନ ହେଉଛି ପରିକଳ୍ପନା ।"(କାଲିଞ୍ଜର)

୨. ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ପରିସର ଓ ସ୍ୱରୂପ :

ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ ବା ପରିକଳ୍ପନା ସର୍ବଦା ଏକ ଆଗ୍ରନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ କାରକ ଭାବରେ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏଥିରେ ଆନୁମାନିକ ସତ୍ୟତା ହିଁ ପ୍ରମୁଖ ସଂଚାଳକ ହୋଇଥାଏ । ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷୀ ଅନୁଶୀଳନଶୀଳତା ଏହାର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ। ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅନୁମାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ମାଣ ହୋଇଥାଏ । ଗବେଷଣାଗତ ସୈଦ୍ଧାନ୍ତିକ ପରିଣତିର ଏ ହେଉଛି ବତୀଘର ସଦୃଶ। ଏହା ହେଉଛି ଏକ ସୁଦୃଢ଼ ସାଧାରଣୀକରଣତା, ଯାହା ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନ ଆଧାରିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଗବେଷକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରି ଅନ୍ତିମ ନିଷ୍କର୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତହେବା ଲାଗି ଚାହିଁଥାନ୍ତି, ସେହି ଚାହିଁବା ବା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ହିଁ ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ମୁଖ୍ୟ ପରିସର ରୂପେ କଥିତ ହୋଇଥାଏ।

ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ 'Power of Prediction' ବା ପ୍ରାକ୍ ପରିକଳ୍ପନାର ଶକ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହା ସର୍ବଦା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣୀୟ ଉପାଦାନ ସମୂହ ସହିତ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା ବା ଜଟିଳ ସ୍ଥିତିକୁ ଏହା ସର୍ବଦା ସରଳତା ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା କୈନ୍ଦ୍ରିକ ପରିମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାପନ କରେ । ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀତା, ପ୍ରାମାଣିକତା, ଦୃଢ଼ନିଷ୍ଠତା, ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ପ୍ରଭୃତି ହେଉଛି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରୂପ । ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୱେଷା ତଥା ଆବିଷ୍କାର ଲାଗି ଏହା ଏକ ଫଳପ୍ରଦ କାରକ ରୂପରେ ଗବେଷକ ବା ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୱେଷକକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ମାନସିକ ଧାରଣା, ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପ୍ରାରୂପର ମୌଖିକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ, ତଥ୍ୟାତ୍ମକ ପରିବେକ୍ଷଣଧର୍ମୀତା, ପରୀକ୍ଷଣଧର୍ମୀତା, ସମ୍ମୁଖମନସ୍କତା, ଆଗ୍ରଗାମୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥୀକରଣତା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଣଧର୍ମ ରୂପେ ଚିହ୍ନିତ । ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପକୁ ପଢ଼ି ସାରିବା ପରେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ମାନସିକ ଧାରଣା ନିର୍ମାଣ ହେବ । ସେ ଗଳ୍ପରେ ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର କାହିଁକି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ ତାକୁ ନେଇ ଆଲୋଚକ ମନରେ ବିଭିନ୍ନ ଆନୁମାନିକତା ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତାପରେ ସେଇ ଗଳ୍ପରେ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପ୍ରାରୂପକୁ ନେଇ ଗବେଷକ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହେବ । ତାପରେ ଆରମ୍ଭ ହେବ ଖୋଜାଲୋଡ଼ା, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଆଉ ଅନ୍ୱେଷଣ । ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷା-ନିରୀକ୍ଷା ପରେ ଗବେଷକ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ସମ୍ମୁଖମନସ୍କ ହେବ । ଆଗକୁ ଆଗକୁ ପାଦ ବଢ଼େଇବ । ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନ ଗବେଷକ ସମ୍ମୁଖରେ ତରଙ୍ଗ ସୃଜିବେ । ତାପରେ ଗଳ୍ପର କଥନକାଳ, କଥାକାଳ, ଆଭିମୁଖ୍ୟ, ଅଭିପ୍ରାୟ ଆଦିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଗବେଷକ ଗୋଟେ ପରେ ଗୋଟେ ଆକଳନ ଜାରିରଖିବ । ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାର, ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀତା, ନିୟତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଗ୍ରଗାମୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥି ଭାବରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଗବେଷଣାକୁ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ପରିଣତି ଆଡ଼କୁ ଘେନିଯିବ । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରମୁଖ ପରିପଥ । ଏହି ପରିପଥରେ ଗବେଷକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚତୁରତାର ସହିତ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ରୀତିରେ ଗତି କରି ଶେଷରେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟତା ତଥା ଉପସଂହାରରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ Pivot of Scientific Research ବା ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଗବେଷଣାର

ଅକ୍ଷବିନ୍ଦୁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହାକୁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସମାଧାନର ପନ୍ଥା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ବିଭ୍ରାନ୍ତି ବା ସନ୍ଦେହ ମୁକ୍ତ ଆକଳନ ପରିକଳ୍ପନାର ଅନ୍ୟତମ ସ୍ୱରୂପ ଭାବେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନ (Variables)ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଏହା ସହଯୋଗୀ ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି କ୍ରମଶଃ ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ସାମୟିକ ମନେ ହେଉଥିବା ଆକଳନରୁ ଏହା ଉଦବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାଏ । ତାପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ ଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହୋଇଥାଏ । ଜ୍ଞାନ ବା ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପୁଜିଥିବା ମୌଳିକ ସମସ୍ୟାକୁ ସମାଧାନ କରି ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରେ।

ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଗବେଷକର ଚକ୍ଷୁ ପରି । ଏହା କେବଳ ଗବେଷଣା ଉପରେ ଏକାଗ୍ରତା ନିର୍ମାଣ କରେ । ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଥରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥାଏ । ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପୃକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସଂଚାଳିତ ତଥ୍ୟ ରାଜି ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସଂଯୋଗ ସେତୁ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଉପରଠାରିଆ ଭାବରେ ଯୋଡ଼ାତାଳି ଦେଇ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେଣ ସମାପନ କରିଦେବାକୁ ଏହା ଘୋର ବିରୋଧ କରେ ।

୩. ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ:

ପରୀକ୍ଷଣ ଯୋଗ୍ୟତା, ତାର୍କିକତା, ସକାରାତ୍ମକତା, ସ୍ପଷ୍ଟତା, ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଗବେଷକ ଯେତେବେଳେ ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ସେତେବେଳେ ସେ କାହିଁକି ଏବଂ କେଉଁ କାରଣରୁ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ତାହାର ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ କାରଣ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ଗବେଷକକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଗବେଷକକୁ ବହୁ ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଗବେଷଣାକୁ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ରୂପରେଖ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଗବେଷକକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବିଚାର ବିମର୍ଶ କରିବାକୁ ହୁଏ। ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ ଯାଦୃଚ୍ଛିକ ନହୋଇ ତାର୍କିକତାଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଭଲ । ସେଥିରେ ଯଥାର୍ଥତା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବିତ ହେବା ବିଧେୟ । ସକାରାତ୍ମକ ମାର୍ଗରେ ଗବେଷଣା କର୍ମ ସମାପ୍ତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଲୋଚନା ବା ବିଶ୍ଳେଷଣ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନହୋଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲେ ଗବେଷକ ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରିବ । ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ବିହୀନ ଗବେଷଣା ପ୍ରକୃତ ଗବେଷଣାର ପଦବାଚ୍ୟ କେବେ ବି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ମିଳିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗବେଷଣା ସୁସଂରଚିତ ହେଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ିପାଇଁ ତାହା ମାଇଲ ଖୁଣ୍ଟ ପାଲଟିଯାଏ ।

୪. ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ :

ଯେ କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସାମୟିକ ସମାଧାନପାଇଁ ଏହା ପଥ ଫିଟାଇବା ସହିତ ଗବେଷକକୁ ଗୋଟିଏ ପରିକଳ୍ପନା ଭୂମିରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପରିକଳ୍ପନା ଭୂମିକୁ ନେଇଯାଇଥାଏ । ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍ଗ ଚୟନରେ ଗବେଷକକୁ ଏହା ସମ୍ବେଦିତ କରେ । ଜଟିଳତାରୁ ସରଳତା ଆଡ଼କୁ ପଥ କଢ଼ାଇ ନିଏ । ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ବତୀଘରର ଦିଗବାରେଣୀ ଆଲୋକ ସଦୃଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପରେ ସତ୍ୟତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପାଇଁ ଗବେଷକକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚାଇବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ବିରୋଧାଭାସରୁ ଗବେଷକକୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଏବଂ ସୁନିୟୋଜିତ ଗବେଷଣା କର୍ମ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରଗ କରାଇବାରେ ଏହାର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେହୁଏ । ସମ୍ଭାବିତ ସମାଧାନ ହେଉଛି ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗବେଷଣା ସମସ୍ୟା(ବିଷୟ)ର ପ୍ରକୃତି, ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ପଦ୍ଧତି ଚୟନ, ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଆଦି ସ୍ଥିରୀକୃତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

୫. ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଓ ଉତ୍ସମୂଳ ନିରୂପଣ:

ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ ଗଠନର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ପ୍ରତିଫଳନ, ନିଗମନ ଓ ଯଥାର୍ଥତାଯୁକ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟକୁ ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ । ଧରାଯାଉ ଜଣେ ଗବେଷକ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲା । ତାକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନବଜାଗରଣକାଳୀନ ସାହିତ୍ୟର ଆତ୍ମିକ ବିଭବ ସହିତ ସାଦୃଶ୍ୟାୟିତ କଲା । ସଂଯୋଗ, ବିଯୋଗ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଗଳ୍ପକୁ ବୌଦ୍ଧିକତାର ତରାଜୁରେ ତଉଲିଲା । ତାପରେ ସେ ଦେଖିଲା ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନବଜାଗରଣକାଳୀନ ସାହିତ୍ୟରେ "ମଣିଷକୁ ନିଜ ଭାଗ୍ୟର ନିର୍ମାତା (Man is the creator of his own destiny)" ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ମଣିଷକୁ ସବୁ କିଛିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ବୋଲି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଆଯାଇଛି । ମଣିଷର ଆଶା-ବିଶ୍ୱାସ, ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସୁଖ-ସୌଭାଗ୍ୟ ଆଦି ମାନବୀୟ ଗୁଣଧର୍ମକୁ ସାହିତ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଈଶ୍ୱର ପରିବର୍ତ୍ତେ ମଣିଷକୁ; ସ୍ୱର୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ସାହିତ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଭବ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ତେବେ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ସେଇ ନବଜାଗରଣକାଳୀନ ବିବିଧ ଗୁଣଧର୍ମ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚ୍ୟ ଗଳ୍ପରେ ମଣିଷ ଏବଂ ନିୟତି/ ଅଦୃଷ୍ଟ (Unseen) ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଥିବା ହାତାହାତି ଲଢ଼େଇରେ ମଣିଷ ପରାଜିତ ହୋଇଛି। ତେଣୁ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠାପିତ ହୋଇଥିବା Rev. J. H. Gurneyଙ୍କର କବିତାଂଶରେ ଯେଉଁ ("But oft some shining April morn /Is darkened in an hour /And blackest grief o'er Joyous home /Alas! unseen may lower.") ଆଭିପ୍ରାୟିକତା ରହିଛି, ତାହାକୁ ଜ୍ଞାତସାରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଇଛନ୍ତି ସେହି 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ । ଅତଏବ ମାନବବାଦ ଏଇ ଗଳ୍ପରେ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ସେ ସ୍ଥାନରେ ନିୟତିବାଦ ହିଁ ଗଳ୍ପର ଉତ୍ସମୂଳ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛି । ଏ ଧରଣର ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଯାହା ପ୍ରଥମେ ନିଗମନ (Based on incomplete evidence) ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଯଥାର୍ଥ ଆକଳନ (Thesis) ଭାବରେ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା। ରେବତୀ ଗଳ୍ପକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ପରେ ଯେଉଁ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାଯୁକ୍ତ ଆକଳନ ବା 'ହାଇପୋ' ଗବେଷକକୁ ସମ୍ବେଦିତ କରିଥିଲା, ତାହା ଏବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାଯୁକ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣିତି ବା 'Thesis'ରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

୬. ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରକାରଭେଦ :

ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ଯଥା: ବିକଳ୍ପାତ୍ମକ (Alternative) ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ନାସ୍ତିସୂଚକ (Negative/Null) ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ । ବିକଳ୍ପାତ୍ମକ ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଦୁଇଟି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ନମୁନା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥାଏ । ଏଇ ଦୁଇ

ନମୁନାରେ ଯୁକ୍ତାତ୍ମକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥାଏ । ଏହି ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଗବେଷକକୁ ଯାହା ସମ୍ଭାବନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଧ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ନାସ୍ତିସୂଚକ(Null) ବା ଶୂନ୍ୟ ପରିକଳ୍ପନାରେ ପାରିସାଂଖ୍ୟିକ ପରୀକ୍ଷଣ ଲାଗି ନାସ୍ତିଧର୍ମୀ ପ୍ରକଳ୍ପକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାରସ୍ପରିକ ସଂପୃକ୍ତିକୁ ଆକଳନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଗବେଷକକୁ ଯାହା ଅସତ୍ୟ (Disprove) ବା ଅବୈଜ୍ଞାନିକ ବୋଧ ହୁଏ, ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟଖ୍ୟାନ କରେ । ଏହାକୁ Ho ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଗଠନ, ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗର ଗଢ଼ଣ ଆଦିକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମୂଳକ ପ୍ରକାରଭେଦକୁ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ପଥାରୂଢ଼ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା:

୧. ସରଳ (Simple) ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱ: ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ଭରଶୀଳ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପାଦାନ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଏକକ ଅନିର୍ଭରଶୀଳ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ସମ୍ପୃକ୍ତିର ଆନୁମାନିକ ଆକଳନ କରାଯାଇଥାଏ ।

୨. ଜଟିଳ ପରିକଳ୍ପନା (Complex Hypothesis): ଏକାଧିକ ଅନିର୍ଭରଶୀଳ ଉପାଦାନ ବା ଏକାଧିକ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଅନୁମାନଯୁକ୍ତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନକୁ ଜଟିଳ ପରିକଳ୍ପନା କୁହାଯାଏ ।

୩. ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ (Directional) ପରିକଳ୍ପନା: ଏଥିରେ ଅନୁସୃତ ହେଉଥିବା ଅପେକ୍ଷିତ ଦିଗକୁ ହ୍ରସ୍ୱୀକରଣ ନହେଲେ ବର୍ଦ୍ଧନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ସମ୍ଭାବିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ସୂଚିତ କରିବା ସହିତ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ ।

୪. ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ପରିକଳ୍ପନା: ଉପାଦାନ ଓ ଉପଲବ୍ଧ ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ପୃକ୍ତି ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ Non-Directional Hypothesis କୁହାଯାଏ।

୫. କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ (Cause And Effect) କୈନ୍ଦ୍ରିକ ପରିକଳ୍ପନା : କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ପ୍ରଭାବୀ ଉପାଦାନ ସମୂହର ଆକଳନ ଯେଉଁ ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱରେ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ପରିକଳ୍ପନା କୁହାଯାଏ ।

୬. ପ୍ରଶ୍ନରୂପମୂଳକ (Question Form)ପରିକଳ୍ପନା: ଗବେଷକ ନିକଟରେ ପରିକଳ୍ପନା ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚୀ ଭାବରେ ରହିଥାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ଅତି ସହଜ ଏବଂ ସରଳ ରୀତିରେ ତାର ସମାଧାନ କରିଥାଏ ।

୭. ବିକଳ୍ପ (Alternative)ପରିକଳ୍ପନା: କେତେକ ଯାଦୃଚ୍ଛିକ କାରଣ ଦ୍ୱାରା ସରଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସମୂହ ଅତି ସହଜରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଲେ, ତାହାକୁ ବିକଳ୍ପ ପରିକଳ୍ପନା କୁହାଯାଏ ।

୮. ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ (Empirical)ପରିକଳ୍ପନା : ପ୍ରାମାଣିକତା ଏବଂ ପରୀକ୍ଷଣ ଭିତ୍ତିରେ ଗଠିତ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ କୁହାଯାଏ ।

୯. ପାରିସାଂଖ୍ୟିକ (Statistical) ପରିକଳ୍ପନା: ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଯୌକ୍ତିକ କିମ୍ବା ଅଯୌକ୍ତିକ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏଥିରେ ପାରିସାଂଖ୍ୟିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ନିରୂପଣ ହୋଇଥାଏ।

ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ଯେତେବେଳେ ପରୀକ୍ଷଣ ପରିସରଭୁକ୍ତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଗବେଷକ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାଏ ତାହାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେଇ ପରୀକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ । ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଏବଂ ଅଯଥାର୍ଥ ଦିଗ ପ୍ରତି ଗବେଷକ ସଚେତନ ହୁଏ । ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନକୁ ପାଥେୟ କରି ଗବେଷଣା ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରାଯାଏ । ପ୍ରଥମେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର କରି ସମ୍ମିଳିତ କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ତାହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଗତ ସ୍ତର ସମୂହକୁ ଚୟନ କରାଯାଏ । ତାପରେ ତାହାକୁ ଆନୁପାତିକ ଏବଂ ବିବିଧତାଭିତ୍ତିକ ରୀତିରେ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ କିମ୍ବା ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆକଳନ କରାଯାଏ । ଏଇ ସ୍ଥାନରେ ଅଭିପ୍ରାୟଗତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧାନଗତ ପ୍ରକୃତିକୁ ଆଖିରେ ରଖି ଗବେଷକ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ତାପରେ ତାହାର ପାରିସାଂଖ୍ୟିକ ପରୀକ୍ଷଣ ହୁଏ । ତାପରେ ସମୀକ୍ଷାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ଜ୍ଞାତ, ଅଜ୍ଞାତ, ନାସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ, ବିକଳ୍ପ, ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଆନୁପାତିକ ନମୁନା ଆଦି ଭିତ୍ତିରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଏକ ବା ଏକାଧିକ ବା ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନମୁନା/ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରୁ ଗବେଷକ କେଉଁଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ, କେଉଁଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବ ସ୍ଥିର କରେ । ଏହି ପରି ଭାବରେ ଗବେଷଣା କର୍ମ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଗତିକରି ଶେଷରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ପରିଣତିରେ ଉପନୀତ ହୁଏ ।

ମୁଁ ଯଦି ଜଣେ ଗବେଷକ ଭାବରେ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତାହାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରେ, ତେବେ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରଶ୍ନ-୧ ରୁ ପ୍ରଶ୍ନ -୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଶ୍ନ ସମୂହ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ପ୍ରଶ୍ନ-୧କୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଅନ୍ୟ ଚାରିଟିକୁ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ହାଇପୋରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଗବେଷଣା କର୍ମକୁ ଚୂଡାନ୍ତ ପରିଣତି ପ୍ରଦାନ କରିବି ।

କାରଣ ପ୍ରଶ୍ନ-୨ରେ ତତ୍କାଳୀନ ଉପନିବେଶୀୟ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଉଦାସୀନ ଏବଂ ଅସଜଡ଼ା ହେଇପଡ଼ିବାର କାରଣ କଥା ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ (ଯଥା: ବାଡ଼ିରୋଗରେ ବଂଶ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଇଯିବା କୁହାଯାଇଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏକ ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଭାବରେ ଏ ଗଳ୍ପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିପାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ଆନୁମାନିକତାରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ କିଛି ମତ ଦ୍ୱୈଧତା ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ମତ।

ପ୍ରଶ୍ନ-୩ରେ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ରେବତୀ ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ବାସୁଦେବଙ୍କ ସମେତ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ସୂଚିତ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଗବେଷକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେହେଇପାରେ । ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସାଚ୍ଛନ୍ନ ପରିଣାମ ମଧ୍ୟ ହେଇ ନପାରେ । କାରଣ ଏଭଳି ମତର ବଳିଷ୍ଠ ସମର୍ଥିକା ହେଉଛନ୍ତି କେବଳ ଜେଜୀମା(ଯଥା :ଏତେ ଯେ ଦୁଃଖ,ଏତେ ଯେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁର ମୂଳ କାରଣ ରେବତୀ, ଏହା ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିସାରିଲାଣି । ରେବତୀ ପାଠ ପଢ଼ିବାରୁ ପୁଅ ମଲା, ବୋହୂ ମଲା, ହଳିଆ ଛାଡିଗଲା, ବଳଦ ବିକାଗଲା, ଜମିଦାର ଘର ଗାଈ ବାନ୍ଧି ଘେନିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଆଖିକୁ ଯେ ଦିଶୁନାହିଁ, ତାହାର କାରଣ ରେବତୀର ପାଠପଢ଼ା।) । ଜେଜୀମା ଜଣେ ମରହଟ୍ଟୀ ମଣିଷ ହେଇଥିବାରୁ ସେ ରେବତୀର ପାଠପଢ଼ାକୁ ସବୁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର କାରଣ ବୋଲି ମନେ କରିବା ଆଦୌ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏହା କିଛି ମାତ୍ରାରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଣୋଦିତ ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଥେସିସର ସାମଗ୍ରିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଇପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଜେଜୀମାର ଇଚ୍ଛା କିମ୍ବା ଅନିଚ୍ଛା ଏ ଗଳ୍ପର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଉପାଦାନ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଏ

ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନ(variable)ଟି ଏଠାରେ ଚୂଡାନ୍ତ ସମୀଚୀନତା ହାସଲ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ-୪ରେ ଉଲ୍ଲେଖିତ ନାରୀଶିକ୍ଷାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଗାଳ୍ପିକଙ୍କର ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଲାଗେନାହିଁ । କାରଣ ଏଠାରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ଗଳ୍ପର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାବସାର ନୁହେଁ । ନାରୀ ଶିକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସେତେବେଳେ ଅତୁଟ ରହିଥାନ୍ତା ଯେତେବେଳେ ରେବତୀର ପାଠପଢ଼ା ଅବ୍ୟାହତ ରହିଥାନ୍ତା ଓ ରେବତୀ ବଞ୍ଚି ରହିଥାନ୍ତା। ଯଦି ତାହା ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟିକୁ ଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ତାହାର ପ୍ରାମାଣିକତାକୁ ଜାହିର କରାଯାଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ତାହା ହୁଏତ ହାଇପୋ ନ ହୋଇ ଥେସିସରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାନ୍ତା। କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଇ ପାରି ନାହିଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ-୫ରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଟ୍ରାଜେଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇବାପାଇଁ ଏ ଧରଣର ପଦକ୍ଷେପ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାତବ୍ୟତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରାଯିବା ପ୍ରଶ୍ନଟି ମଧ ଗଭୀର ମନନଶୀଳତାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ନିର୍ମିତ ହେଇଥିବାର ମନେହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ କାରୁଣିକ ଓ ବିୟୋଗନ୍ତକ କଥାବସ୍ତୁଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ଭାରତୀୟ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ ଅନେକ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏହାକୁ ମଧ ଏକ ଅଗ୍ରାହ୍ୟତାଯୁକ୍ତ ଉପାଦାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶ୍ନ-୧ରେ ଗଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଜେ. ଏଚ୍. ଗୁର୍ଣ୍ଣିଙ୍କ କବିତାର ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା 'Shining April Morn'(ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରିବାରର ମାନବୀୟ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟର ଉଷାକାଳ) ହଠାତ୍ ଘନକୃଷ୍ଣ ଅନ୍ଧକାର ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହେଇ ଦୁଃଖଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଇଯିବା ସୂଚନାମୂଳକ ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ମୋତେ ଏ ଗଳ୍ପ ଉପରେ ଗବେଷଣା କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ପରୀକ୍ଷିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତୁଲ୍ୟ ମନେହୁଏ । କାରଣ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଥାକଥିତ ଅଦୃଷ୍ଟ ବା ଭାଗ୍ୟ ଏବଂ ମାନବୀୟ ସଂଘର୍ଷର ଭୟଙ୍କର କୁପରିଣାମକୁ ସମ୍ମୁଖୀକୃତ କରାଯାଇଛି । ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ 'ପାର୍ବତୀ'(୧୮୯୦) କାବ୍ୟରେ "କରାଳ କୃତାନ୍ତ ପେଷିଦିଏ ନିର୍ବିଶେଷେ", କିମ୍ବା "କାଳ ସେହି ରୂପେ" କିମ୍ବା "କାଳ ପକ୍ଷୀରାଜ" କିମ୍ବା "ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ର ଗତି" କିମ୍ବା "ଅଜ୍ଞେୟ ଅଦୃଷ୍ଟ କଞ୍ଚି" ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟସୂଚକ ଅନୁଷଙ୍ଗସମୂହ ଦ୍ୱାରା ଅଦୃଷ୍ଟ ବା କାଳକୁ ସର୍ବଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ସର୍ବଶେଷ ନିୟନ୍ତା ବୋଲି ତର୍କଣା କରାଯାଇଛି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ମଣିଷର ବିଚାରକ (Alas! Unseen may Lower: Gurney) ଭାବରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ଯଦିଓ ଫକୀରମୋହନ ୟୁରୋପୀୟ ନବଜାଗରଣକାଳୀନ ସାହିତ୍ୟର ସାହିତ୍ୟାଦର୍ଶ (Maxim), ସାହିତ୍ୟର ଗୁଣଧର୍ମ ଓ ଭାବସାର ତଥା ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ନବୀନ ପଦାଙ୍କକୁ (ଯଥା: ମାନବୀୟ ଆଶାବାଦ (Optimism: Man could improve his own destiny), ମାନବବାଦ (Humanism projected 'man' as central to the aims of thought and civilization), ମାନବୀୟ ମୁକ୍ତଚିନ୍ତନ ଓ ପ୍ରେମ (Free thinking and human love: The Divine Comedy: Dante),ମାନବୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ (human value), ମଣିଷ ହେଉଛି ସବୁ କିଛିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ (Man is the measure of all things), ମାନବୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭବ ତଥା ସ୍ୱର୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଜୀବନ ଶ୍ରେୟସ୍କର (Human dignity and personality of man, personal feelings, and laid more stress on life in heaven than on earth: Petrarch) 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପରେ ପରୋକ୍ଷରେ କିମ୍ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଆପଣେଇବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏହା ବିଫଳୀକୃତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବଂଶ ବୁଡ଼ିଯିବା (ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଘରର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି।) ଏବଂ ବାସୁ ସାର୍‌ଙ୍କ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣକୁ ସେଇ ବିଫଳୀକୃତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପରିଣତି ଭାବରେ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ଅତଏବ ଏ ଗଳ୍ପରେ ମଣିଷ ନୁହେଁ; ଅଦୃଷ୍ଟ, ମଣିଷର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁଖସକାଳ ନୁହେଁ; ଘନକୃଷ୍ଣ ଶୋକାଚ୍ଛନ୍ନତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି: ଯାହା ଇଉରୋପୀୟ ନବଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟିହେବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ୟୁରୋପକୁ କବଳିତ କରି ରଖିଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ୟୁରୋପରେ ଜମିଦାର(Land-owning feudatories) ଏବଂ ଈଶ୍ୱରୀୟ ଆଧିପତ୍ୟର ନିରଙ୍କୁଶ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ରହିଥିଲା, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏ ଗଳ୍ପରେ ଜମିଦାର ଏବଂ ଅଦୃଷ୍ଟର ଶକ୍ତ ପଞ୍ଝାରେ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ରେବତୀ ସହିତ ଅନ୍ୟ ଚରିତ୍ରମାନେ । ଅତଏବ ଗୁର୍ଣ୍ଣିଙ୍କ କବିତାଂଶରେ ଯେଉଁ ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରଦତ୍ତ, ତାହାର ସିଧାସଳଖ ପ୍ରାୟୋଗିକ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ ହୋଇଉଠିଛି 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପ ।

ଗବେଷଣା ସର୍ବଦା ବହୁମୁଖୀ । ଅସରନ୍ତି । ଯୁକ୍ତିଧର୍ମୀ । ଅନୁସନ୍ଧାନଶୀଳ । ପ୍ରମାଣ ସାପେକ୍ଷ ମଧ। ତେବେ ଗବେଷଣାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱ ବା ଅନୁମାନ ତତ୍ତ୍ୱର ସ୍ତର ଆସେ ସେତେବେଳେ ଗବେଷକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଏ । ଗବେଷକ ଆନୁମାନିକତା ଏବଂ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ପାଥେୟ କରି ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୁଳାରେ ସେ ପାଦ ଚାଳେ । ତାପରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତାକୁ ଅସଲ ରାସ୍ତା ଦେଖାଯାଏ । ଗବେଷକ ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ଆବିଷ୍କାର କରେ, ତାର ସନ୍ଧାନ ପୂର୍ବରୁ କେହି ପାଇ ନଥାନ୍ତି । ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗବେଷକ ଯେଉଁ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରେ, ପରିଣତିରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନମୂଳକ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଉପାଦାନକୁ ବାରମ୍ବାର ପରୀକ୍ଷା କରି କରି ଏକ ସ୍ଥିର ଓ ନିଶ୍ଚିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୁଏ । ସତର୍କତାମୂଳକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଗବେଷକ ଶେଷରେ ଏକ ତର୍କସିଦ୍ଧ ସଂସିଦ୍ଧିର ଅଧିକାରୀ ସାଜେ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ 'ରେବତୀ' ଗଳ୍ପକୁ ନମୁନା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଅନୁମାନତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରାୟୋଗିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଗବେଷକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟି ବା କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ଓ ସର୍ବଜନ ସ୍ୱୀକୃତି ହୋଇପାରେ, ତାହାକୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ଗଳ୍ପରେ ମଧ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. Ranjit Kumar, 2011, Research Methodology, 3rd Edition, SAGE Publications India Pvt Ltd, New Delhi

୨. Pratiyogita Darpan, 2018, Editorial Board, Upkar's Ugc Netjrfset, Teaching & Research Aptitude, Agra, New Delhi.

୩. Gupta Sanjay & Sud Chanda, 2022, (Edt)Trueman's Nta Ugc, New Delhi.

୪. Kaeley S. I., History & Civics, 2010, Shakti Nagar, New Delhi.

୫. ପଟ୍ଟନାୟକ, କଇଲାଶ(ସଂପାଦନା), ୧୯୯୯, ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ ।

୬. ସାହୁ, ଆଦିକନ୍ଦ, (୨୦୧୨) ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶନ, ବାଲୁବଜାର, କଟକ

୭. Kothari, CR. & Garg Gaurav, Research Methodology (3rd edt), 2017, New Age International, New Delhi

୮. Kothari, CR. & Garg Gaurav, Research Methodology (3rd edt), 2017, New Age International, New Delhi